

UNIVERSITATEA TEHNICĂ A MOLDOVEI

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 75(478)(043.3)

PLATON LILIANA

**PICTURA FIGURATIVĂ DE ȘEVALET
DIN RSS MOLDOVENEASCĂ**

Specialitatea 651.01 Teoria și istoria artelor plastice

Rezumatul tezei de doctor în studiul artelor și culturologie

CHIȘINĂU, 2020

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale Inginerie Mecanică și Civilă a Universității Tehnice din Moldova

Conducător științific:

MALCOCI Vitalie, dr. în studiul artelor, conferențiar cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural

Referenți oficiali:

STAVILĂ Tudor, dr. hab. în studiul artelor, profesor cercetător, Institutul Patrimoniului Cultural

MUNTEANU Angela, dr. în studiul artelor și culturologie, Universitatea Tehnică a Moldovei

Componența Consiliului științific specializat:

1. CONDRATICOVA Liliana, dr. hab. în studiul artelor și culturologie, conferențiar cercetător – *președinte*
2. PROCOP Natalia, dr. în studiul artelor și culturologie – *secretar științific*
3. ȘLAPAC Mariana, mem. cor. al AȘM, dr. hab. în studiul artelor, conferențiar cercetător – membru
4. BRIGALDA Eleonora, dr. în studiul artelor, profesor universitar – membru
5. URSACHI Rodica, dr. în studiul artelor, conferențiar universitar – membru.

Susținerea va avea loc la 26 iunie 2020, ora 13.00, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1, Sala Mică în ședința Consiliului științific specializat D 651.01-24 din cadrul Universității Tehnice a Moldovei.

Teza de doctor și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Tehnico-Științifică a Universității Tehnice din Moldova și pe pagina web a ANACEC. (<http://cnaa.md>)

Rezumatul a fost expediat la 26 mai 2020

Secretar științific al Consiliului științific specializat

PROCOP Natalia, dr. în studiul artelor și culturologie

Conducător științific

MALCOCI Vitalie, dr. în studiul artelor, conferențiar cercetător

Autor PLATON Liliana

© Platon Liliana, 2020

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	8
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	23
BIBLIOGRAFIE.....	27
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	30
ADNOTARE	32
АННОТАЦИЯ.....	33
ANNOTATION.....	34
DATE DE TIPAR.....	35

LISTA ABREVIERILOR

AOSPRM – Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova
AUAPRM – Arhiva Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova
BNRM – Biblioteca Națională a Republicii Moldova
BȘ (Institut) „A. Lupan” – Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”
RSS Moldovenească – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. În critica de artă, pictura este analizată în baza mai multor criterii de apreciere: stilistice, conceptuale, tehnice, tematice etc., care pun în evidență direcția majoră a reprezentării figurative – cu forme ușor recognoscibile, aderente mai mult sau mai puțin la realitatea vizuală a lucrurilor [14]. Din această direcție derivă categoria compozițiilor antropomorfe, denumite în domeniul științific „figurative”, conform particularităților formale, legate de figura umană. Această direcție semantică este selectată în demersul științific de față pentru cercetarea picturii laice de șevalet din RSS Moldovenească. Pictura figurativă reprezintă o latură importantă în arta plastică moldovenească, care prin conținutul și forma sa complexă, promovează la un înalt nivel artistic imaginea picturii naționale.

Ca mijloc de reprezentare artistică a ființei umane, figurativul păstrează conexiunea cu realitatea vieții, asimilând în imaginea sa plastică repere ale condițiilor, tradițiilor, conceptelor, tendințelor și trăirilor spiritual-emoționale ale societății. Posedând aceste capacități expresive, imaginea figurativă gestionează în mod variat și complex conținutul subiectelor, implicând diverse sugestii sau semne ce alimentează mesajul semantic. Astfel, pictura figurativă imprimă în matricea sa nu doar elemente de prezentare artistică a unor manufacturi sau opere decorative, dar și ecoul unor valori socio-culturale transpuse artistic. În acest context, studierea picturii figurative din perioada sovietică este necesară din prisma identificării și completării patrimoniului artistic național.

Având în vedere cele menționate, constatăm că în traseul evolutiv complicat și foarte specific al artelor naționale, pictura figurativă ocupă un loc aparte și a fost intens promovată în creația artiștilor plastici din perioada sovietică. În pofida interesului față de pictura figurativă, acest subiect nu a ajuns să fie examinat într-un studiu separat și nu a constituit până acum obiect de cercetare din punct de vedere al istoriei și teoriei artelor, în mare parte preocupările tematice și ideologice oficiale incluzând sporadic sau fragmentar unele aspecte structural-formale, stilistice și conceptuale. Totodată, alegerea temei de cercetare a fost condiționată de prezența dominantă a figurativului în pictura națională din anii 1945–1991 și de lipsa unor cercetări complexe, critice în domeniul științific, subiectul picturii figurative din perioada sovietică fiind tratat neomogen, fragmentar sau dezintegrat.

În așa fel, actualitatea și importanța temei constă în necesitatea realizării unei cercetări științifice a picturii figurative de șevalet din RSSM într-un studiu aparte, ce ar identifica particularitățile reprezentativ-expresive, stilistice și morfologice din cadrul procesului evolutiv, pentru completarea dimensiunilor valorice ale culturii naționale.

Cadrul cronologic și geografic al cercetării include anii 1945–1991 din arta plastică a RSSM. Segmentul temporal selectat se prezintă printr-o realizare pregnantă a scenelor figurative în pictura națională, înscriind un ciclu evolutiv complex care pornește de la realismul neoclasic, avansând până la implementări

moderniste, păstrând un caracter tradiționalist pe întreaga perioadă. Cadrul geografic este focusat asupra spațiului actual al Republicii Moldova.

Descrierea situației în domeniul cercetării și identificarea problemelor de cercetare. Studiind literatura de specialitate cu referire la pictura figurativă din RSS Moldovenească, constatăm că până în prezent aceasta nu a devenit obiectul unui studiu multilateral și complex. Din punct de vedere al istoriografiei problemei, am identificat două perioade de interes al cercetătorilor din domeniul studiului artelor și criticilor de artă față de subiectul picturii figurative: I) 1945–1991 și II) perioada după 1991. Au fost identificate astfel o serie de publicații axate pe diferite compartimente, precum ar fi evoluția generală a artelor plastice sau a picturii moldovenești, cercetări analitico-științifice asupra problemelor în cadrul picturii, analiza creației artiștilor plastici din perioada propusă cercetării.

În edițiile timpurii din primii ani postbelici ale istoriografiei artelor plastice din RSSM, se atestă o analiză incompletă a picturii în general, puternic influențată de ideologiile oficiale ale timpului. Imaginea figurativă din tablou fiind tratată ca o formă indispensabilă în expunerea conținutului ideologic al subiectelor angajate, analizându-se în mare parte doar mijloacele sale narativ-descriptive în contextul ideii tematice.

Edițiile din anii '60–'70 ai sec. XX, includ în analiza picturii de șevalet reflectia limbajului plastic și a tendințelor creative preocupate de căutarea națională a formei. În paginile acestor studii se atestă deseori opinii contradictorii, care resping implementările creative de o factură modernă, calificate în mod negativ drept „formaliste”, depărtate de la strategiile metodei realist-socialiste. În contextul materialelor bibliografice datate din perioada sovietică, cea mai amplă completare și examinare a imaginii picturii figurative se regăsește în biografiile de creație ale plasticienilor.

O etapă calitativ nouă în istoriografia artelor plastice naționale este asigurată de cercetările științifice realizate după anii '80 ai sec. XX. Examinarea evoluției și ambianței creative din perioada supusă studiului a fost realizată de mai mulți cercetători, dar o viziune mai complexă se remarcă în studiile elaborate de cercetătorii științifici: V. Rocaciuc [27], T. Staviță [34] și L. Toma [42].

În cercetările analitico-științifice a picturii moldovenești, se remarcă studiul portretului realizat de criticul de artă L. Toma 1983 [58], studiul problemelor spațial-temporale ale criticului de artă C. Spînu [33], studiul picturii de gen expus de cercetătoarea E. Brigalda-Barbas [6] ș.a.

Domeniul științific al picturii a fost analizat prin diverse aspecte legate de compoziția, semnificația plastică, simbolismul imaginii ș.a., de criticii de artă din Moldova și țările limitrofe: C. Spînu [30], T. Mocanu, [21], I. Truică [45], M. Bartos [4], C. Nae [23], C. Prut [26], L. Lăzărescu [18; 19], C. Ailincăi [1], M. Popescu [25], R. Paseron, [24], P. Fride, R. Carrasat, I. Marcade [15], P. Francastel [14], N. Mouloud [22], N. Laneyrie-Dagen [17], Wunenburger, Jean-Jacques [46], E. Volkova [48], N. Volkov [50], L. Mocialov [57] ș.a.

Imaginea picturii naționale se conturează prin numeroasele publicații din revistele științifice de profil (E. Brigalda-Barbas [5; 7; 8], T. Stavilă [36; 37], L. Toma [39; 40; 41; 43; 44], C. Spînu [29; 31; 32] ș.a.), albumele și cataloagele expozițiilor realizate în țară și peste hotare (T. Stavilă, I. C. Ciobanu [9; 38] ș.a.).

Examinarea literaturii de specialitate permite constatarea că, cercetările realizate în domeniul picturii vizează diverse probleme studiate în lucrări separate, precum ar fi: evoluția istorică, tratarea realității, organizarea compozițională, spațiul și timpul, semnificația și simbolismul imaginii, subiecte tematice, genuri ale picturii, maniere, tehnici în creația artiștilor dintr-o anumită perioadă de timp. Concluzionăm astfel că pictura figurativă sau problema figurativului în tablou este cercetată incomplet, fragmentar și tangențial, deseori bazându-se pe opinii analitice diferite sau contradictorii, limitate la anumite perioade evolutive, artiști sau opere.

Nefiind analizată complet într-un studiu complex, pictura figurativă de șevalet din RSS Moldovenească, conține evidente carențe, fapt ce creează impedimente serioase în procesul de înțelegere, estimare și valorizare a acestui aspect important din arta națională.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în prezentarea importanței picturii figurative în contextul evoluției artelor plastice din RSS Moldovenească, fapt ce a contribuit la sistematizarea informațiilor și realizarea unei viziuni panoramice a evoluției picturii figurative în perioada sovietică, în vederea stabilirii procesului evolutiv, stilistic și morfologic, determinării contribuției artiștilor plastici și introducerea în circuitul științific a lucrărilor plasticienilor în domeniul picturii figurative.

Ipoteza de lucru: se axează pe studiul complex al picturii figurative de șevalet din RSSM, urmărind determinarea condițiilor de evoluție și dezvoltare, tendințelor și viziunilor creative ale artiștilor, valorilor de ordin plastic și semantic din substratul operelor, demersului evolutiv al perioadei de studiu.

Metodologia cercetării științifice reiese din metodele de cercetare utilizate în studiul artelor. Ca instrumente de cercetare au fost utilizate în demersul nostru analiza formal-stilistică, analiza teoretică, metoda istorico-comparativă, metoda generalizării și analogiei, cercetarea teoretică, cercetarea logico-generală de cunoaștere științifică, analiza și sinteza ș.a, concentrate pe determinarea posibilităților de gestiune și formalizare a figurativului în opera plastică, evidențind consecutiv valorile importante sub aspect plastic și semantic din cadrul operelor.

Scopul cercetării constă în examinarea complexă a picturii figurative de șevalet din RSS Moldovenească prin prisma procesului evolutiv, stilistic și morfologic.

În baza scopului enunțat al cercetării au fost stabilite următoarele **obiective ale tezei**:

1) examinarea procesului evolutiv al picturii figurative din arta plastică în perioada sovietică (1945–1991) și stabilirea perioadelor și etapelor creative specifice;

- 2) identificarea strategiei plastice a formei figurative;
- 3) elucidarea mesajului semantic din imaginea figurativă;
- 4) evidențierea rolului și funcției figurativului în promovarea valorilor naționale;

- 5) realizarea unui repertoriu de lucrări reprezentative a genului cercetat moldovenesci de șevalet din anii 1945–1991 și introducerea în circuitul științific al datelor inedite cu referire la pictura figurativă ca parte a patrimoniului artistic al țării.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării rezidă în investigarea detaliată, elaborarea și prezentarea în premieră a unei cercetări științifice complexe asupra picturii figurative de șevalet din RSS Moldovenească cu expunerea metamorfozelor din substratul plastic și semantic al operelor. Pentru prima dată a fost prezentată o sinteză a evoluției picturii figurative în segmentul temporal al anilor 1945–1991, fiind stabilite și analizate etapele și subetapele de dezvoltare în funcție de mai multe criterii de evaluare și apreciere.

Rezultatul obținut constă în integrarea și sistematizarea multilaterală a creației artiștilor plastici și în special, a evoluției picturii figurative moldovenesti din anii 1945–1991, prin accentuarea valorilor de ordin plastic și semantic din canavaua operelor.

Importanța teoretică a lucrării este polivalentă atât sub aspect teoretic, valorizarea științifică a picturii figurative moștenite din perioada sovietică, cât și sub aspect aplicativ, prin soluțiile metodologice propuse în analiza și prezentarea picturii figurative, introducând în circuitul științific noi materiale informative necesare pentru studierea aprofundată a istoriei și teoriei artelor plastice. Tratarea multispectuală a picturii figurative din perioada sovietică va contribui la realizarea unei viziuni de ansamblu al evoluției picturii figurative în contextul artei plastice autohtone.

Valoarea aplicativă a tezei constă în identificarea unor noi posibilități de evaluare teoretico-științifică a picturii figurative prin metodologia propusă, oportună în cercetările științifice ulterioare și în procesul didactic profesional din domeniu. Lucrarea de față poate servi ca reper teoretic și metodologic pentru elaborarea unor teze de masterat, doctorat, suporturi și note de curs, publicații științifice în domeniul studiului artelor. Informațiile concentrate în paginile tezei sunt folosite în cursurile pentru studenții facultăților de arte plastice și design.

Principalele rezultate științifice înaintate spre susținere:

- 1) Analiza istoriografică a publicațiilor cu referire la pictura figurativă națională din perioada sovietică în contextul evoluției artei naționale și a celei din regiunile limitrofe;

- 2) Structurarea și clasificarea modalităților de reprezentare a figurativului prin forma plastică;

- 3) Identificarea arealului expresiv din mesajul semantic al imaginilor figurative;

4) Elaborarea repertoriului de lucrări reprezentative ale picturii figurative de șevalet din RSSM din perioada anilor 1945–1991.

Aprobarea rezultatelor științifice: rezultatele cercetării au fost prezentate și aprobate la conferințe naționale și internaționale prin susținerea a 11 comunicări științifice la tema tezei.

Publicații la tema tezei. Rezultatele cercetării au fost reflectate în 16 articole științifice și 4 teze, toate monoautor, cu un volum total de 7,61 c.a., valorificate editorial în reviste științifice, culegeri naționale și internaționale. Dintre acestea: 9 articole publicate în reviste științifice de profil categoria „B+”; „B” și „C” („Journal of Social Sciences”, „Arta”, Seria Arte vizuale, „Intertext”, „Meridian Ingineresc”, „Anuar științific: muzică, teatru arte plastice”, „Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică”); 5 lucrări în conferințele științifice internaționale, 2 în conferințele științifice naționale și 4 rezumate în lucrările conferințelor științifice internaționale.

Volumul și structura lucrării. Teza include: Introducere, patru capitole, Concluzii generale și recomandări, bibliografie (257 de titluri), 2 anexe (A1 „Cataloge”. Lista cataloagelor expozițiilor din perioada de studiu și A2 „Reproduceri”. Repertoriul de lucrări reprezentative în domeniul picturii figurative), Declarația privind asumarea răspunderii și CV-ul autorului. Volumul total al tezei de doctorat – 190 de pagini, dintre care 139 de pagini – text de bază.

Cuvinte-cheie: pictură figurativă, compoziție monofigurativă, bifigurativă, multifigurativă, portret, tipologie, formă, mesaj.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** a fost efectuată o succintă prezentare a domeniului general de cercetare, cu precizarea obiectului și segmentului temporal de studiu, subliniindu-se importanța și actualitatea temei de cercetare științifică. Se identifică problema de cercetare existentă în domeniu, gradul de cercetare a problemei în istoriografie și se propun soluțiile de rezolvare a acesteia, în urma cărora se determină scopul, obiectivele, noutatea științifică, importanța teoretică, valoarea aplicativă a lucrării etc.

Capitolul 1, „Pictura figurativă în contextul evoluției artelor plastice”, prezintă rezultatele analizei situației în domeniul de cercetare. Conținutul este expus în trei subcapitole, care reflectă trei aspecte importante ale cercetării, determinate prin studiul istoric, bibliografic și artistic.

În **Subcapitolul 1.1: „Incursiune în evoluția picturii figurative”** este analizată evoluția picturii figurative europene, identificând particularitățile specifice de reprezentare plastică, tendințele și curente artistice care s-au manifestat plinar pe întreg parcursul istoric. Demersul evolutiv al picturii în plan universal este descris succint, menționându-se doar cele mai importante aspecte stilistice și conceptuale în realizarea plastică, oferind astfel o deosebită pondere procesului de implementare a strategiilor moderne în arta regiunii limitrofe.

Ambianța artistică din regiunile învecinate a exercitat o influență deosebită asupra evoluției picturii din RSS Moldovenească.

În cadrul studiului sunt identificate curentele artistice sau segmente stilistice din pictura europeană, preluate în arta țărilor limitrofe, urmărind cu atenție modul de implementare a acestora și impactul asupra procesului de formare a caracterului modern național. Fiecare regiune în parte asimilează în mod particular principiile artistice ale picturii moderne europene, adaptându-le la valorile cultural-artistice tradiționale. Având în vedere aceste aspecte, este identificat procesul de trecere de la pictura medievală la cea laică și de implementare a tendințelor moderne în fiecare regiune. Ulterior, au fost evidențiate etapele evolutive și direcțiile stilistice în completarea imaginii naționale a picturii.

În demersul de față a fost acordată prioritate evoluției picturii țărilor din spațiul vest-european (România, Ungaria, Polonia, Bulgaria, Austria) și est-european (Rusia, Ucraina). Ca urmare a examinării parcursului istoric al artei plastice din regiunile limitrofe, au fost determinate preluările artistice care au marcat evoluția picturii moldovenești în diverse perioade istorice. Printr-o analiză comparativă cu arta țărilor limitrofe, se pune în evidență modul de trecere spre pictura laică și sfera influențelor artistice care au marcat evoluția ulterioară a artei naționale.

Subcapitolul 1.2. „Considerații generale asupra picturii figurative – studiu istoriografic”, prezintă rezultatele studiului istoriografic din domeniul cercetării. În acest proces se apelează la întregul repertoriu al surselor directe ce vizează pictura din perioada de studiu (1945–1991), reflectată în statistica documentară, datele enciclopedice, opere originale, albume, cataloage, reproducții ale lucrărilor etc., existente în arhivele (AOSPRM) și bibliotecile din țară (BNRM, AUAPRM, BȘ (Institut) „A. Lupan”). O deosebită importanță se acordă studiilor istoriografice, care fie și tangențial reflectă pictura figurativă în alte limite cronologice sau geografice. Informațiile selectate fiind completate printr-o serie de monografii, eseuri, biografii de creație ale artiștilor, articole din presa periodică etc. cu referire la domeniul de cercetare științifică, elaborate de cercetători, istorici, critici de artă și plasticieni atât din spațiul actual al Republicii Moldova, cât și din străinătate.

Primele referințe la istoriografia picturii moldovenești din perioada postbelică sunt menționate în edițiile anilor '50–'60 ai sec. XX, semnate de cercetătorii și criticii de artă: M. Livșiț, A. Zevina/Mansurova „Изобразительное искусство Молдавской ССР” (1957) [56], M. Livșiț, L. Cezza „Изобразительное искусство Молдавии” (1958) [55], L. Cezza „Плоды с дерева дружбы” (1964) [59], A. Zevina, K. Rodnin „Изобразительное искусство Молдавии” (1965) [54], A. Zevina, L. Cezza „Pictura moldovenească” (1966) [47], D. Golîțov ș.a. „Искусство Молдавии” (1968) [52] ș.a. În opinia criticilor de artă ai acestei perioade, se atestă o analiză incompletă a picturii în general, urmărindu-se primordial expunerea conținutului ideologic în subiectul tematic.

Imaginea figurativă din tablou este limitată la argumentarea narativ-descriptivă a evenimentelor sau acțiunilor din cadrul subiectului.

Evoluția ulterioară a picturii din RSSM este completată prin studiile cercetărilor: K. Rodnin „Arta plastică din RSS Moldovenească” (1971) [28], D. Golțov „Художественная жизнь Молдавии” (1971) [53], „Arta plastică a Moldovei sovietice” (1987) [16] ș.a.

Un suport valoros în domeniul științific al picturii moldovenești din perioada de studiu (1945–1991) îl asigură cercetările analitico-științifice, printre care se menționează cercetarea L. Toma „Портрет в молдавской живописи (1940–1970-е годы)” (1983) [58], care pune în evidență specificul evolutiv al portretului în pictura moldovenească din anii 1940–1970.

În istoriografia românească, relevante studiului nostru sunt cercetările lui T. Mocanu, care în paginile monografiei „Morfologia artei moderne” (1973) [21] se axează pe problemele de formare și constituire a imaginii plastice în tablou.

În URSS, un loc aparte în studiul artelor revine monografiei elaborate de N. Volkov „Композиция в живописи” (1977) [49], concentrându-și căutările pe problema compoziției în spațiul plastic, subiect la care autorul revine ulterior (2012) [50]. Studiile în cauză permit cercetătorului să realizeze o tipologizare structurală a imaginii plastice prin componența figurativă în tablou. În acest context se înscrie și monografia aceluiași autor „Цвет в живописи” (1984) [51], bazată pe problemelor de realizare tehnică în pictură.

În istoriografia europeană, studiul analitico-științific al problemelor din domeniul picturii de șevalet ocupă un loc aparte. Astfel, cercetătorul francez P. Francastel în monografia „Realitatea figurativă” (1972) [14], analizează direcția de reprezentare figurativă cu alură semantică largă, referitoare la formele recognoscibile din viață. O abordare filosofică cuprinde analiza imaginii picturale din cercetările lui H. Focillon, „Viața formelor, urmată de elogiul mâinii” (1977) [13], N. Mouloud, „Pictura și spațiul” (1978) [22], R. Paseron, „Opera picturală și funcțiile aparente” (1982) [24] ș.a.

În așa fel, istoriografia perioadei sovietice cu referire la pictura figurativă de șevalet ne oferă câteva studii ale specialiștilor în domeniu care și ne-au servit drept suport teoretic temeinic în elaborarea demersului nostru științific.

După 1991, subiectul evoluției artei plastice naționale a obținut o largă reflectare, fiind abordat de mai mulți cercetători din domeniul studiului artelor vizuale. Analiza problemelor spațial-temporale din imaginea plastică a picturii naționale realizată de cercetătorul C. Spînu în monografia „Spațiu și timp în pictura din Republica Moldova (anii 1940–1990)” (1994) [33]. Analiza scenei de gen în cadrul evolutiv al artelor naționale a fost realizată de cercetătoarea, criticul de artă E. Brigalda-Barbas în monografia „Evoluția picturii de gen în Republica Moldova, 1945–2000” (2002) [6]. Problemele de semnificație plastică în pictură au fost cercetate de C. Spînu în mini-monografia „Imagine și mit. Convergențe semiotice și axiologice în creația lui Igor Vieru” (2004) [30] ș.a. Totodată, ambianța picturii moldovenești din perioada sovietică este completată prin studiile criticilor de artă:

V. Rocaciuc din monografia „Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940–2000” (2001) [27], T. Stavilă „Artele frumoase din Basarabia în secolul al XX-lea” (2019) [34], L. Toma „Procesul artistic în Republica Moldova (1940–2000)” (2019) [42] ș.a.

În primii ani după căderea regimului sovietic, arta românească a ajuns în vizorul mai multor cercetători în domeniu și critici de artă, contribuind la elucidarea problemelor de interes comun. În cadrul studiului apelăm la cercetările lui M. Popescu, „Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice” (1995) [25], M. Cârneți: „Arta anilor '80: texte despre postimpresionism” (1995) [10] și „Artele plastice în România 1945–1989” (2013) [11], I. Cristea, „Curențele artei moderne. Pictura” (2001) [12], C. Prut, în „Dicționar de artă modernă și contemporană” [26], M. Bartos „Compoziția în pictură” (2009) [4], L. Lăzărescu „Tehnica picturii în ulei” [19] și „Culoarea în artă” (2009) [18], I. Truică „Arta compoziției” (2011) [45], C. Ailincăi „Introducere în gramatica limbajului vizual” (2010) [1], C. Nae „Moduri de a percepe. O introducere în teoria artei moderne și contemporane” (2015) [23] ș.a.

Din istoriografia țărilor europene, au fost remarcate studiile cercetătorilor N. Laneyrie-Dagen, „Pictura secrete și dezvăluiri” (2004) [17], Wunenburger, Jean-Jacques „Filozofia imaginilor” (2004) [46], P. Fride, R. Carrasat, I. Marcade „Să înțelegem și să recunoaștem curențele în pictură” (2001) [15] ș.a.

Domeniul științific al picturii naționale este completat prin numeroase publicații din revistele și culegerile editate în țară și peste hotare, în cadrul cărora a fost abordată activitatea artiștilor plastici, tendințele creative din pictura națională, problemele existente în domeniul științific și alte aspecte importante, care suplinesc arealul informativ al tezei. Totodată, și biografiile creative ale artiștilor, activi în perioada de studiu, în deosebi cele realizate după anii '80 ai sec. XX, aduc o contribuție substanțială în domeniul supus cercetării.

În așa fel, studiul istoriografic realizat de noi vine să contureze situația existentă în domeniul științific al picturii, accentuând problemele cercetate până în prezent și gradul lor de tangență cu problema propusă în teză de doctor.

În Subcapitolul 1.3. „Aspecte metodologice ale investigației picturii figurative de șevalet” a fost expus succint traseul metodologic abordat în cadrul analizei picturii figurative. Procesul analitic se realizează în mod deductiv, de la general la particular, prezentând clar și coerent direcția de cercetare, domeniul de reprezentare și segmentul temporal de studiu, prin etape explicative. Un prim aspect ține de clasificarea tipurilor existente în pictură; după care urmează direcțiile de reprezentare a picturii de șevalet și, ulterior, formele de realizare plastică în cadrul direcției figurative, în sensul extins al termenului. Din conceptul general al direcției figurative, se disting formele sau obiectele de reprezentare plastică, printre care sunt și figurile antropomorfe, incluse, în cadrul genurilor tradiționale. Din componența genurilor extragem forma sau obiectul cel mai important sau cel mai frecvent utilizat pe parcursul istoric – figura umană. Aceasta apare în scena istorică, de gen, portret și compoziții tematice, însă din motivul că

clasificarea după genuri „devine din ce în ce mai dificilă, sau chiar imposibilă” [6 p. 6], în studiul de față se propune o unificare generală a reprezentărilor antropomorfe în categoria compoziții figurative. Această sistematizare structurală permite prezentarea selectivă a cadrelor figurative din pictură, într-un compartiment separat distinct prin termenul „figurativ”, care subliniază apartenența formală la imaginea figurii umane.

Stabilind obiectul de studiu – pictura figurativă –, se identifică principiile de structurare plastică a cadrelor figurative, unde se disting câteva tipologii de coordonare compozițională în cadrul plastic, în conformitate cu cercetările lui N. Volkov [49 p. 170], care clasifică tipurile de compoziții în monofigurative, bifigurative și multifigurative.

Având în vedere clasificarea structural-compozițională a cadrelor figurative, s-a recurs la analiza în profunzime a imaginilor figurative, descrisă în compartimentul „Aspecte metodologice de investigație a picturii figurative de șevalet”. Astfel se stabilesc particularitățile funcționale și reprezentative ale figurativului, cu amplitudinea și ariile de acțiune în cadrul tabloului. În acest context, au fost identificate două arii majore de acțiune, manifestate prin alura formei și mesajului, care sintetizează în sine cele mai importante criterii de analiză, particulare picturii figurative de șevalet. Considerate categorii, forma și mesajul, formează un dualism al interesului de studiu, care evidențiază predominant toate aspectele forte ale imaginii plastice. Prin substratul plastic al formei, se cercetează problemele legate de: structură compozițională, dramaturgie plastică, tehnică, stil, caracter, tipologie figurativă ș.a. Prin substratul semantic al mesajului, se precizează problemele legate de temă, idee, interpretare semantică, conținut, expresie, sensibilitate figurativă ș.a. Metoda de cercetare propusă, creează oportunități în identificarea metamorfozei de ordin plastic și semantic din cadrul picturii figurative, asigurând, totodată, ordonarea demersului științific, a concluziilor și rezultatelor obținute.

În cadrul demersului metodologic au fost stabilite și limitele cronologice ale cercetării, anii 1945–1991, limita de jos fiind dictată de sfârșitul celui de-al doilea război mondial, iar limita superioară a cercetării se referă la declararea independenței Republicii Moldova. Perioada selectată pentru studiu este argumentată prin prezența dominantă a operelor figurative din pictura națională, evoluția unică în cadrul artelor naționale, tratarea neomogenă și lipsa unor cercetări separate axate pe problema figurativului în domeniul științific.

Pe baza aspectelor metodologice prezentate și gradul de studiere a problemei în istoriografie, au fost identificate și stabilite problema cercetării, scopul și obiectivele propuse în realizarea demersului științific.

Concluzii la capitolul 1 „Pictura figurativă în contextul evoluției artelor plastice”. Ca urmare a examinării științifice a problemei propuse a fost sintetizat procesul artistic cu identificarea etapelor evolutive ale picturii figurative universale și naționale, fiind determinate principalele direcții de dezvoltare. Pictura țărilor limitrofe se asociază tendințelor moderne europene aproape sincron pe la mijlocul

sec. XIX, realizând o trecere consecutivă spre pictura laică, avansând treptat la implementări de factură impresionistă. În ambianța evolutivă a țărilor limitrofe pictura națională (basarabeană), înscrie o trecere bruscă și ușor tardivă spre pictura laică [35, p. 5], conectându-se treptat la cursul modern al picturii, printr-o dominanță puternică de condițiile socio-culturale și politice interstatale. Astfel, în primele decenii ale sec. XX, pictura națională se asociază mișcării „peredvjnice” din pictura rusă, iar după anul 1918, imprimă preluările din pictura modernă românească, avansând în deceniul al treilea la o formulă modernă asociată tendințelor europene.

Analiza publicațiilor în domeniul temei de cercetare a permis conturarea a două perioade în istoriografie: perioada sovietică (1945–1991) și perioada post 1991. Constatăm că rezultatele cercetărilor realizate până în prezent vizează diverse probleme legate de: evoluția istorică, tratarea realității, organizarea compozițională, spațiul și timpul, semnificația, simbolismul imaginii, subiecte tematice, genuri ale picturii, maniere, tehnici în creația unui artist sau grup de artiști dintr-o anumită perioadă de timp etc. Rezultatele studiului confirmă că pictura figurativă, ca direcție de reprezentare plastică, nu a fost analizată aparte într-o cercetare științifică bazată pe arta plastică națională dintr-o anumită perioadă evolutivă. Materialele științifice realizate anterior suplinesc parțial sau tangențial arealul informativ al tezei, motivând rezolvarea problemei existente în domeniul de studiu.

Sub aspect metodologic, investigația picturii figurative de șevalet, se desfășoară într-o consecutivitate logică, prin care se ajunge la o clasificare a criteriilor de analiză în două compartimente generale responsabile de forma plastică, și de mesajul semantic. Prin aceste arii de cercetare sau categorii se analizează imaginea figurativă din tablou, asigurând ordonarea și structurarea obiectivelor, rezultatelor și concluziilor științifice stabilite în teză.

Analiza propriu-zisă a picturii figurative din anii 1945–1991 se desfășoară în compartimentul de bază al tezei, care include capitolul 2 „**Pictura figurativă moldovenească în perioada postbelică**”, 3 „**Pictura figurativă în determinarea caracterului național**” și 4 „**«Noul figurativism» în pictura moldovenească a anilor '80**”. În cadrul acestor capitole, a fost efectuată analiza științifică a picturii figurative de șevalet din RSSM, urmărindu-se procesul de dezvoltare sau maturizare artistică în contextul artei naționale. Procesul analitic este susținut prin sursele informative directe și indirecte ale tezei, cu referire la subiectul propus spre cercetare. O importanță majoră a fost acordată studiului direct al operelor plastice, existente în arhivele, muzeele și colecțiile plastice din țară, realizând conștiincios selecția de lucrări/tablouri supuse examinării științifice. În cadrul studiului au fost selectate și analizate cca 200 de opere autohtone de pictură figurativă. Pe baza lucrărilor de pictură selectate pentru studiu, s-a realizat investigația de specialitate, care urmărește identificarea procesului evolutiv, morfologic și conceptual al picturii figurative. Imaginea figurativă a tablourilor este cercetată sub diferite aspecte: sociale, istorice, filosofice, culturale și artistice, care denotă vasta

amplitudine a caracterului particular național. În procesul analitic al picturii figurative au fost cercetate și prezentate condițiile socio-culturale ale timpului, strategiile oficiale care au dominat procesul creativ, evenimentele și expozițiile demarate în mediul artistic din țară și regiunile limitrofe.

Compartimentul de bază, structurat în capitolele 2–4, include evoluția picturii figurative din perioada anilor 1945–1991, în cadrul căreia au fost stabilite următoarele trei etape importante: I) 1945–1950, II) 1960–1980 și III) 1980–1991, precizate și desfășurate în capitolele tezei. Etapele se completează și se întregesc pe parcursul perioadei de studiu, asigurând procesul consecutiv de dezvoltare și configurare a graficului evolutiv. Prima etapă determină faza de formare a picturii în aria neoclasică. A doua etapă reflectă faza de maturizare a picturii în aria implementărilor moderne. A treia etapă prezintă rezultatul sau efectul scontat în demersul creativ anterior. Ultima fază semnificativă în pictura anilor '80 ai sec. XX, înscrie cea mai avansată etapă a cursului modern, întreținut în aria tradiționalistă. Prin tradiționalismul picturii figurative se înțelege: păstrarea vitalității chipului uman, a trăsăturilor apriorice ale personajului, valorilor general-umane, dar și cadrul structural-compozițional.

În cadrul fiecărui capitol au fost precizate schimbările care pun în evidență anumite acțiuni, progrese în diferite intervale de timp oglindite în subcapitolele tezei. Astfel, în cadrul primei etape postbelice (anii 1945–1960) au fost identificate două faze de dezvoltare bine conturate în anii 1945–1952 și 1952–1960.

În cea de-a doua etapă (anii 1960–1980) au fost delimitate trei faze de dezvoltare: a) 1960–1966, b) 1966–1975 și c) 1975–1980.

În a treia etapă (anii 1980–1991) au fost identificate două faze de dezvoltare: anii 1980–1985 și 1985–1991.

Fiecare fază temporală de dezvoltare precizată în cadrul etapelor evolutive, se distinge prin particularități specifice de reprezentare și exprimare a picturii figurative. Acestea sunt argumentate prin schimbările din substratul plastic și semantic al operelor. Cronologia propusă încadrează perioade temporale de scurtă durată, de la cinci până la nouă ani, urmărind o structurare convențională a procesului evolutiv și organizare echilibrată a pașilor evolutivi. Structurarea termenilor temporali din cadrul demersului științific, asigură totodată o claritate a percepției schimbărilor ce au loc în cadrul picturii figurative.

În capitolul 2 „Pictura figurativă moldovenească în perioada postbelică” au fost examinate modalitățile de realizare plastică variabile în aria strategiilor realist-socialiste. Imaginea figurativă din cadrul tablourilor manifestă un atașament fidel față de realitatea perceptivă a lucrurilor. Datele realității tangibile sunt preluate și înserate mimetic în tablou, păstrând raporturile metrice și coordonatele spațial-temporale într-o reprezentare adecvată realității. Prin corelația strânsă cu realitatea, se stabilesc principiile de redare plastică a formei și modul de interpretare a subiectelor. Conținutul tematic tinde să reflecte realitatea vieții, condițiile și tendințele socio-culturale ale timpului, în care se infiltrează concepte ideologice oficiale, promovate în mediul social al perioadei sovietice. Paleta

tematică urmărește un program prestabilit, subordonat normelor și strategiilor oficiale, reflectate frecvent prin subiecte istorico-revoluționare, scene de gen, muncitorești și portrete reprezentative. În interpretarea subiectului sunt prevăzute câteva cerințe importante, printre care promovarea conținutului ideologic, înlesnirea explicită a temei, prezentarea narativ-descriptivă a evenimentului sau a scenei figurative, respectarea realității veridice a formelor, valorizarea trăirilor psiho-emoționale ale personajelor, implicarea activă a figurilor în strategia ideologică a subiectului, realizarea și prelucrarea „finisată” a imaginii plastice. În cadrul acestei perioade, se remarcă diverse modalități de interpretare și reprezentare plastică, care modifică traseul evolutiv și conturează segmentele evolutive din anii 1945–1952 și, respectiv, 1952–1960.

În paginile **Subcapitolului 2.1. „Pictura figurativă moldovenească și stratagemile realist-neoclase (1945–1952)”** a fost oglindită evoluția picturii figurative în primii ani postbelici. Conceptul de reprezentare a figurativului a fost adaptat totalmente strategiei estetice a metodei „realist-socialiste”, promovată cu ardoare în tot spațiul sovietic. Formula prevede o simbioză între conceptul neoclasic și critic realist, redresat de autoritățile din domeniu conform ideologiilor socio-culturale ale timpului. În urma acestora, pictura este angajată în serviciul de „construire” activă a socialismului, unde obiectul de reprezentare, ca regulă, imaginea figurii umane, devine un mijloc eficient și convenabil în instruirea ideologică. Prin imaginea figurativă se rezolvă interesele descriptiv-narative și explicative a temelor propuse, acordându-se prioritate segmentului istorico-revoluționar. Postulatele propuse facilitează ajustarea mijloacelor plastice la conținutul ideologic al subiectului prin diverse strategii constructiv-compoziționale, expresive și semnificative. Imaginea operelor create în această perioadă, demonstrează că pictura figurativă manifestă particularități specifice de structurate plastic-formală și de înlesnire semantică, care completează simpla reflectare realist-obiectivă a vieții. Interpretând subiectele selectate, figurativul apelează la unele sugestii semnificative, imprimare prin structura formală sau modelajul factual-coloristic, ce sporesc percepția senzorială a realității.

Subcapitolul 2.2 „Identificarea tipicului figurativ în pictura moldovenească (1952–1960)” reflectă procesul creativ care ia amploare după prezentarea noului plan de dezvoltare din anul 1952. Planul în cauză prevedea noi propuneri în arealul tematic [2, p. 5-10] și realizarea plastică a tablourilor. În cadrul planului vizat a fost subliniată importanța pronunțării „tipicului..., conținutului și formeii” în imaginea plastică a tablourilor [3, p. 1-2]. Prin căutarea tipicului figurativ, artiștii plastici recurg la noi modalități de expresie, concentrate pe imprimarea particularităților caracteristice ale chipului. Totodată, urmărind corelația dintre conținut și formă, plasticienii reușesc să sistematizeze armonios reprezentarea figurativă, repartizându-le clar rolurile în opera plastică, prin care (conform ideologiei sovietice), pictura trebuie să fie „realistă după conținut și națională după formă” [20]. Luând în considerare aceste prerogative, forma figurativului, se implică într-un proces de căutări plastice inspirate din cultura,

folclorul și arta populară. Noile intenții duc la modificări treptate în realizarea plastică și coloristică a imaginii, avansând cu pași rapizi spre noi posibilități expresive, care se pronunță mai clar și explicit în preajma anilor '60 ai sec. XX.

Datele reale ale motivului sunt imprimate prin ușoare devieri obiective, care pretind la constructivitate monumentală, aplatizare formală, factură plastică și intensitate coloristică. Chipul figurativ absoarbe tot mai activ note cu caracter național, îmbogățit printr-o „interpretare lirico-intimă a imaginii umane” [58, p. 66]. În acest proces, imaginea plastică depășește simplista redare obiectivă în favoarea unor interpretări subiective, realizate prin maniera și viziunea artistului.

Concluziile capitolului 2 prefigurează cele mai importante rezultate obținute în baza cercetării picturii figurative moldovenești din anii 1945–1960 și se referă la următoarele aspecte:

1) Pictura figurativă moldovenească din anii 1945–1960 marchează o etapă evolutivă, distinctă prin atașamentul fidel față de stratagemile realist-socialiste și reprezentarea perceptivă a lucrurilor. Modalitățile de realizare plastică utilizate, favorizează evidențierea a două faze de dezvoltare, încadrate în anii: 1945–1952 (marcată prin reprezentarea realist-neoclasică a compoziției figurative) și anii 1952–1960 (importantă prin tipizarea chipului figurativ și redarea senzorială a realității).

2) Forma plastică a imaginii figurative prezintă o serie de particularități reprezentative:

- structura compozițională – realizată în intervalul temporal al anilor 1945–1952, după principiile neoclasiche, ajustată la configurări geometrice simple, dispuse în raporturi clare și concise, adecvate realității perceptibile. În faza următoare (1952–1960), se recurge la o construcție generalizată, ușor geometrizată monumental și ordonată în combinații rigide;

- dramaturgia plastică în anii 1945–1952 este dispusă teatralizat, în ritmuri coerente, echilibrate, pronunțate vizual prin iluminarea semiobscură și clarobscură, care ghidează concis comunicările interfigurative și centrul sporit de atenție. În faza următoare (1952–1960), dramaturgia plastică îmbină treptat naturalețea și spontanietatea figurilor prin mișcări dinamice, energice și temperamentale, urmărind o expunere semnificativă, prin gesturi și atitudini expresive, adaptate la o imagine personalizată;

- tehnica și stilul sunt atașate în primii ani postbelici, manierei realist-neoclasiche cu redarea mimetică și modelajul neted finalizat, limitat la nuanțe coloristice rezervate, valorizate tonal. În perioada următoare, sporește diapazonul cromatic, susținut prin modelajul impulsiv „de studiu”, ce include unele ajustări generalizate, geometrizate, cu intenții facturale ușor decorative;

- caracterul și tipologia figurativă este reflectată inițial (în anii 1945–1952) prin imaginea unor modele-tip clișeice, asociate personajului prezentat și genului tematic al scenei. În anii următori, caracterul și tipologia figurativă imprimă treptat calități individualizate ale personajului, valorate sub aspect personal, profesional și

național. Chipul figurativ tinde spre un caracter dinamic, expresiv și uneori expansiv.

3) Mesajul semantic al imaginii figurative pronunță următoarele reflecții specifice:

- tema – atașată în primii ani postbelici conceptelor ideologice oficiale, prin subiectele istorico-revoluționare, de gen și portete reprezentative. Ulterior (în anii 1952–1960), tema imprimă reflecția vieții cotidiene, prin scene muncitorești, de sărbătoare, evenimente glorioase ale neamului și compoziții monofigurative;

- interpretarea semantică, este concentrată inițial la strategiile ideologice a subiectelor, urmărind înlesnirea ideii tematice, implicând subtil date conștientizate, trăite sau sesizate în mediul real. În anii următori (1952–1960), interpretarea semantică evoluează spre reflecții directe, bazate pe realitatea senzorială, recurgând la tratarea polivalentă a subiectelor prin implicarea viziunii subiective a artistului;

- profunzimea conținutului tinde inițial să reflecte trăirile emoționale profunde, deduse din realitatea senzorial-perceptivă și frământările mediului social, subliniind tendințele cultural-artistice ale comunității pătrunse de trăiri introspective. Ulterior (în anii 1952–1960), îmbină în subtextul subiectului percepția, sensibilitatea și imaginația artistului, care sonorizează ecoul universului spiritual și valorile culturale ale neamului, utilizând un limbaj lirico-poetic;

- sensibilitatea figurativă este pronunțată la început, prin trăirile psiho-emoționale, dramatice, patetice, lirico-romantice sau spiritual-meditative, reflectând ambianța mediului socio-cultural. În următoarea perioadă implică ușoare note de optimism, voiciune, stoicism, încredere și afecțiune lirico-romantică de o reflecție introspectivă.

Capitolul 3 „Pictura figurativă în determinarea caracterului național”, transpune particularitățile procesului creativ în cea de-a doua etapă evolutivă, marcată de noi tendințe creative, care produc o schimbare pronunțată în modul de interpretare a realității. Imaginea figurativă menține legătura cu realitatea senzorială a lucrurilor doar la nivel conceptual, fără a respecta datele obiective ale imaginii din mediul real. Acestea sunt substituite prin diverse parafrăzări plastice interesate de monumentalizare și decorativizare formală, care reproduc imaginea realității știute într-un chip artistic. În contextul dat, se includ prolific inspirațiile plastice din arta populară cu valențele coloristice, ritmicitatea și arhaismul desenelor ornamentale. Acest proces se dezvoltă în asociere cu tendințele artistice din țările sovietice, interesate de „Stilul auster”, care în pictura națională obține un ecou particular.

Pe parcursul etapei vizate, modul de interpretare plastică și semantică a picturii manifestă un șir de schimbări, care conturează trei faze temporale de dezvoltare.

În primul **subcapitol 3.1 „Soluții austere în pictura figurativă moldovenească din anii 1960–1966”** a fost descrisă formula inițială de implementare a tendințelor moderne. Ideea conceptuală a acestora se conturează

prin câteva principii de abordare plastică și semantică care pronunță în timp: 1) independența amplasării figurilor în spațiul plastic; 2) transformarea plastică a datelor apriorice a figurii umane, în intenția de „comprimare la imagine – semn de o înaltă tensiune simbolică și semnificativă” [31, p. 6]; 3) mesajul imaginii figurative optează la exprimare și nu reprezentare a ideii subiectului; 4) implementarea facturilor plastice inspirate din artizanatul popular.

Sub aspect plastic imaginea figurativului recurge la reprezentarea austeră a formei, utilizând factura plastică cu scop asociativ în interpretarea, datelor de caracter, temperament sau etnie a personajelor. Figura umană trece prioritar în prim-plan al compoziției, limitând spațialitatea cadrului la rol decorativ-ilustrativ reprezentativ subiectului. Deși abordarea plastică se depărtează de reprezentarea obiectivă a formelor, nu pierde interesul de reflecție sau căutare a realității. Se modifică doar sistemul de redare plastică, optând treptat spre exprimarea unor realități știute, trăite sau observate individual. Aceste idei conceptuale se dezvoltă continuu în fiecare interval temporal al etapei anilor 1960–1980.

În subcapitolul 3.2 „Destinderea epică a imaginii figurative din pictura moldovenească a anilor 1966–1975” a fost oglindit pasul următor în procesul de identificare națională a chipului figurativ. Începând cu anul 1966, abordarea plastică a picturii figurative recurge la stilizare formală, activă în gestiunea expresiv-semnificativă a subiectului. Scenele figurative se concentrează pe ilustrarea unei reflecții meditative deseori filosofice concentrate asupra valorilor vieții, tradițiilor și realității sociale. Expunerea formei este intens calculată și adaptată la raporturi ritmice, bine echilibrate, asociate tempourilor cântecelor sau baladelor populare. În acest context, chipul figurativ caută deseori configurări naive sau iconografice, asociate unor tipologii baladice arhicunoscute, imprimând indicii specifice legate de tradițiile, folclorul și caracterul etnografic-național.

În procesul creativ al acestui segment temporal se întrevăd intenții de asociere cu tendințele artistice universale asimilate din arta țărilor sovietice, pronunțate în pictura figurativă moldovenească prin încercări de superficializare decorativă a formei. Prin aceste intenții, în pictura națională se conturează două direcții de abordare plastică: una – interesată de constructivism geometrizat, constituit într-o formă arhitectonică integră, prin modelări aspre, rigide intens monumentalizate; și alta – preocupată de modelarea nonconstructivă, moale, grațioasă, uneori impulsivă și spontană, prin factori tehnice idealizate sau sporadice, aducând un caracter „excepțional” cadrului figurativ. Implementările plastice noi îmbogățesc arealul plastic și semantic al operelor prin conotații profund semnificative.

În subcapitolul 3.3. „Incursiunea empirică a picturii figurative moldovenești din anii 1975–1980” a fost reflectat fenomenul tranzitiv al creației interesat de căutări progresive, în contextul identificării imaginii naționale contemporane. Sub aspect plastic, imaginea figurativă tinde la o înserare artificială în compoziție, deseori aparent decupată din secvențe fotografice surprinse întâmplător din viața reală. Inclusă în cadrul plastic printr-un procedeu de „montaj”

figurativul păstrează arhaismul și sensibilitatea pură, neînfrumusețată și neregizată, iar includerea sa directă în cadrul plastic produce o percepție metaforică a chipului, stării sau trăirii derivate a evenimentului. În conținutul semantic parvin subtile note pătrunse de expresionism romantic, ambiguitate și desuetudine, care sporesc sesizarea mesajului ascuns, sau deseori inversat în imaginea plastică.

Șirul implementărilor noi, ce se pronunță expresiv în imaginea picturii figurative moldovenești din a doua jumătate a anilor '70, conturează ultima filă în etapa de căutare a identității etnografic-naționale, deschizând noi oportunități în determinarea creației libere în aria modernismului.

Concluziile capitolului 3. Examinând evoluția picturii figurative moldovenești din perioada anilor 1960–1980, am constatat depășirea stratagemelor realist-neoclasice, printr-o schimbare a mijloacelor de redare plastică a realității, de factură modernă. Ca urmare a analizei materialului informațional și plastic din anii 1960–1980, ajungem la următoarele concluzii:

1) Pictura figurativă moldovenească din anii 1960–1980 configurează o etapă creativă, caracterizată prin intenția de căutare a propriei identități estetice. În procesul evolutiv se disting trei segmente evolutive determinate pe baza schimbărilor din substratul plastic și semantic al operelor. Prima fază descrie pictura figurativă din anii 1960–1966, remarcată prin tendințele de abordare austeră a formei; al doilea segment temporal (anii 1966–1975) se remarcă prin destinderea epică a imaginilor figurative; iar cea de-a treia fază (anii 1975–1980) se distinge prin incursiunea empirică a imaginii figurative.

2) Forma figurativă include noi strategii de abordare plastică în identificarea imaginii naționale, după cum urmează:

- structura compozițională a cadrului plastic și a însăși figurii umane în anii (1960–1966) este asamblată aspru prin intenții de monumentalizare și decorativizare. Pe când în anii (1966–1975) devine rigidă, geometrizată, uneori deformată constructiv sau nonconstructiv, intenționând două forme de asamblare plastică: una integrată sculptural într-un bloc „arhitectonic” monolit, alta asamblată impulsiv într-o formulă „excepțională”, prin decorativism superficial și convenționalism. În anii 1975–1980, recurge la conexiuni artificiale, hazardate sau contrastante, asociate experimental, lipsite de legături intercomunicative sau ambientale;

- dramaturgia plastică, scoate în mod expansiv imaginea figurativă la dimensiuni mari, ponderale, apropiate de prim-plan, asigurându-i o prezentare expresivă a particularităților etnografic-naționale evidente în prima perioadă. Ulterior, selectează riguros datele semnificative ale formei, le recompune și le reformulează în raporturi concise semnificativ-simbolic. În ultima fază (1975–1980) suprapune contrastant diverse calități și caractere, cu scop de valorificare concis-reprezentativă.

- tehnica și stilul optează inițial (anii 1960–1966) pentru o decorativizare austeră prin modelaj sculptural, aplatizat și generalizat, cu intensificarea culorilor și facturilor asociative artizanatului popular. În al doilea segment temporal (1966–

1975) dezvoltă asociațiile plastico-coloristice prin-un caracter spontan, impulsiv și expresiv, sporind uneori constructivitatea geometrică, altele – modelarea hiperrealistă sau decorarea textural-factuală, integrate „arhitectonic” sau organizate nonconstructiv prin formula „excepțională”. Deja la sfârșitul acestei etape (1975–1980) pictorii combină experimental diverse factori și caractere plastice, modelate hazardat;

- caracterul și tipologia figurativă evidențiază în anii 1960–1966 particularitățile fizice și psihice ale omului contemporan cu arhaismul național specific. Ulterior determină aspectul festiv, eroic, alegoric sau etno-folcloric al chipului național, contemporan și istoric prin calități ilustrative reci și distante, care conturează alura simbolică a chipului. În ultima fază sporește pronunțarea brută, știută, memorată sau surprinsă întâmplător în realitate, „montată” prin reflecții izolate.

3) Mesajul figurativ scoate în evidență noi particularități expresive în interpretarea subiectelor:

- tema în prima fază promovează munca și sărbătorile populare cu reflecția artistică a tradițiilor naționale. La mijlocul etapei promovează tematica „leninistă”, „militar-patriotică” și „epico-baladică”, din care ultima evoluează spre o formulă simbolico-allegorică. Deja în anii 1975–1980 obține prioritate tematica de reflecție a cotidianului prin imaginea știută, văzută, trăită, analizată sau conștientizată din mediul contemporan;

- interpretarea semantică reflectă inițial polyvalent realitatea vieții conștientizată, înțeleasă sau confirmată prin folclorul național. În a doua perioadă fază amplifică alura epică în reflecția vieții și a valorilor umane, incluzând sugestii critice, moralizatoare, comparative sau constatative ale unor trăiri și valori cotidiene. Iar spre sfârșitul celei de a doua etape aspiră la discursuri analitice cu privire la realitate și condițiile vieții prin sugestii complexe sau aparent incerte, care implică percepția intuitivă în dezlegământul subiectului;

- profunzimea conținutului în debutul etapei (1960–1966) promovează valorile etno-culturale ale neamului prin trăiri, percepții sau amintiri derivate, ce sporesc intenția expresivă a subiectului. Ulterior, oferă reflecții complexe cu privire la existența umană, valorile vieții cu istoria, tradiția ei, în contextul mediului socio-cultural național, apelând la explicații logice, critice, fabuloase și umoristice. În ultima fază, absoarbe multiple ecouri ale frământărilor și trăirilor afectiv-emoționale ale mediului contemporan, sugerate deseori prin percepții sau sugestii inversate;

- sensibilitatea figurativă în anii 1960–1966 expune pe larg calitățile moral-spirituale, energice și temperamentale ale contemporanului printr-o expresie prospectivă. În următoarea perioadă dezvăluie profunzimea gândurilor, trăirilor, constatărilor sau conceptelor despre viață printr-o alură meditativ-filosofică ce pronunță ecoul spiritului rațional din mediul contemporan. În ultima fază este oglindită latura ascunsă, incertă sau neînțeleasă a universului lăuntric uman, pătruns de expresionism romantic, misticism și ambiguitate.

În capitolul 4 „«Noul figurativism» în pictura moldovenească a anilor '80” a fost transpus rezultatul sau efectul scontat în urma implementărilor empirice în aria modernismului. Alura experiențelor schimbă raportul tradițional dintre creator și operă, în urma cărora figurativul, ca obiect de reprezentare a ideii semantice, reflectă viziunea artistului despre lume, printr-o nouă realitate artistică, mult mai consistentă și semnificativă, dotată cu sensibilitate spirituală. Cursul întregului proces evolutiv din această decadă se manifestă într-o alură neomogenă, dat fiind că „începutul și sfârșitul anilor '80 sunt perioade diferite în viața culturală a republicii” [29, p. 95], fapt ce ordonează demersul evolutiv în două subetape distincte: 1980–1985 și 1985–1991, ce se completează succesiv în spirit avangardist.

În Subcapitolul 4.1. „Repere neo-expresioniste în pictura figurativă moldovenească de la începutul anilor '80” a fost expusă aria căutărilor plastice și direcția stilistică în crearea unei imagini deliberate a chipului uman. Figurativul preia interesul pentru combinarea și structurarea arhitectonică a formei din anii '70, modificându-i alura semnificativă, dotată acum cu sensibilitate vitală profund spirituală. Calitatea senzorială a figurilor înregistrează o extindere spre imaginea spațial-atmosferică a tabloului, modificând simțitor percepția acesteia. Arealul plastic se configurează după temperamentul impulsurilor psihice a sesizabilului figurilor, adaptând plastica liniară și perseverența tușelor coloristice la implementări în aria neo-expresionistă. Noile intenții plasează pictura figurativă moldovenească la un nou format confirmat printr-un „nou figurativism”, asociat tendințelor moderne europene și sovietice, cu o identitate unică, specifică ambiantei artistice naționale.

În paginile Subcapitolului 4.2 „Pictura figurativă în depășirea paradigmei tradiționaliste” a fost oglindit nivelul culminant al evoluției picturii moderne din cadrul artei naționale. În anii 1985–1991 pictura figurativă reușește să înscrie un nou și ultim segment al cursului modern, care se reliefează activ în creația artiștilor plastici. Asociată țărilor limitrofe, pictura figurativă tinde la o nouă sensibilitate, diferită și neordinară, care aduce un „suflu proaspăt al schimbărilor” – interesat de libertăți creative. În conținutul ideatic al „noului figurativism” pătrunde o puternică expresie poetică, răvășită uneori de reflecții filosofice, mitologice, alegorice, mistice și fantastice, care pretind să configureze valorile cultural-artistice naționale, prin prisma viziunii moderne contemporane. Sub aspect plastic, noua viziune dezvoltă structura „factuală” a imaginii, preocupată în continuare de decorativism ornamental și constructivism monumental, dar care evoluează spre un caracter autonom cu „personalitate” estetică.

La finele anilor '80, pictura figurativă pornește într-o agonie a descoperirii valorilor umane, ca unica instanță de raportare sinceră, veridică și autentică a realității vieții. Figurativul redescoperă expresivitatea dezlănțuită a culorii, capabilă să fortifice senzualitatea răzleață și uneori brutală a expresiilor reale printr-o replică dezinhibată a „eu-lui” individual. Frecvența implicare a semnelor și

polivalența expresivă a formelor denunță o deplasare sugestivă a figurativului într-un spațiu metafizic, care se resimte în toate lucrările din ultimii ani ai deceniului nouă. Metamorfoza plastică schimbă morfologic și funcțional înfățișarea umană din pictura moldovenească, manifestând un proces treptat de evadare spre nonfigurativ.

În preajma anului 1990, imaginea figurativă pierde tot mai mult atașamentul la realitatea vizuală, rămânând ca o „ipoteză” sau „construcție” implicată în diverse colaborări cu factura abstractă a lucrurilor.

Începând cu anul 1991, pictura din Republica Moldova recurge, în ansamblu, la un alt mod de abordare plastică, gestionat după alte principii expresive, care depășesc și neagă treptat formula tradiționalistă, bazată pe legăturile firești ale sesizabilului. Cu toate acestea, pictura moldovenească de șevalet în perioada anilor '90 moștenește parțial cultura tradiționalistă a figurativului din anii precedenți, implicând-o într-un proces consecutiv de ajustare postmodernă, interesată de nonfigurativ.

Concluziile capitolului 4 prefigurează cele mai semnificative rezultate ale cercetării picturii figurative din anii 1980–1991. În paginile capitolului s-a demonstrat că implementările plastice și semantice tradiționaliste a picturii figurative din perioada de studiu, marchează evoluția ulterioară. Concluziile au fost sistematizate, având în vedere următoarele aspecte:

1) Procesul evolutiv al picturii figurative moldovenești din anii 1980–1991, demonstrează parcursul unei etape importante în artele plastice naționale, prin înaltul nivelul creativ și performanța implementărilor moderne ce formează imaginea „noului figurativism”. Demersul evolutiv stabilește două segmente temporale distincte: anii: 1980–1985 (identificată prin virtuozități neo-expresioniste) și anii 1985–1991 (reliefață prin depășirea paradigmei tradiționaliste din pictura figurativă).

2) Forma plastică a imaginii figurative înregistrează un șir de schimbări evolutive în identificarea „noului figurativism”:

- structură compozițională, inițial (1980–1985) de factură simbolică, ajustată geometric, naiv sau deconstructiv combinând eclectic diverse de facturi și configurări plastice. Ulterior (1985–1991), recurge la determinarea metaforică a cadrului derivat, organizată în aria realului sesizabil;

- dramaturgia plastică sporește în prima fază interacțiunile expresive libere, dinamice și temperamentale, conectate într-o scenă aluziv-asociativă. Spre sfârșitul acestei etape tinde spre o conectare aluziv-asociativă a scenei, la o comprimare, procesare și esențializare conceptuală a cadrului păstrând raporturile asociative cu cadrul real;

- tehnica și stilul imprimă în prima perioadă tendințe neo-expresioniste, prin temperamentul impulsiv și emotiv al penelului. Ulterior, configurează prin facturi empirice imaginea ilustrativă a cadrului figurativ, utilizând o arie combinatorie majoră;

- caracterul și tipologia figurativă pronunță inițial note misterioase, enigmatice, irascibile, uneori fruste sau iconografice, care completează imaginea cultural-artistică a societății contemporane. În cea de-a doua fază mențin interesul de prezentare a datelor tipologice prin sugestii sporadice, schematizate naiv, avansând treptat la o formulă ireductibilă, de esențializare semnificativ-senzitivă a chipului.

3) Mesajul semantic al imaginii figurative imprimă noi formulări expresive:

- tema optează la o tratare liberă care include inițial (anii 1980–1985) reflecția ambianței socio-culturale contemporane. Ulterior (1985–1991), tinde la expunerea unui concept ideatic legat de valorile umane eterne, viața și memoriile subconștientului;

- interpretarea semantică recurge în debutul etapei la reproducerea expresiei spiritual-afective a figurilor prin sugestii senzaționale, extravagante, incitante sau intime. Perioada următoare reflectă realitatea vieții prin cadre meditative gestionate subiectiv prin viziunea artistului, optând la scene alegorice și metaforice derivate din conceptul ideatic;

- profunzimea conținutului în prima perioadă se axează pe valențele spiritual-emoționale care dezvăluie ambianța mediului contemporan. Mai târziu, optează la destindere prin alura meditativă a universului spiritual-uman spre aria transcendențială, fantastică sau onirică;

- sensibilitatea figurativă inițial (anii 1980–1985) reflectă afabilitatea spiritului și imaginarului introspectiv, cu o destindere spre spiritualizarea imaginii spațial-atmosferică. În anii 1985–1991 dezvăluie universul introspectiv al spiritului, exploarând deliberat alura subconștientului în căutarea valorilor eterne ale amintirilor, trăirilor și senzațiilor impregnate în aria spirituală.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea a soluționat problema științifică, fiind determinată importanța picturii figurative de șevalet în contextul evoluției artelor plastice din RSS Moldovenească. Acest fapt a contribuit la sistematizarea informațiilor și realizarea unei viziuni panoramice a evoluției picturii figurative în perioada sovietică. Totodată, pe parcursul analizei procesului evolutiv, stilistic și morfologic, a fost determinată contribuția artiștilor plastici în domeniul picturii figurative și au fost introduse în circuitul științific lucrările plasticienilor autohtoni. Examinarea complexă și multiaspectuală a picturii figurative din RSSM (1945–1991) a permis autorului să elucideze principalele aspecte ale sistemului morfologic din cadrul operelor plastice și să ajungă la următoarele concluzii generale:

1) **Evoluția** picturii figurative din RSSM înscrie un ciclu consecutiv de dezvoltare modernă, manifestat prin particularități specifice de reprezentare plastică și semantică ce se mențin pe parcursul perioadei de studiu într-o formulare tradiționalistă. Procesul evolutiv se desfășoară în trei etape succesive, care completează graficul de dezvoltare și caracterul stilistic al picturii naționale. În

cadrul fiecărei etape au fost determinate segmente temporale de dezvoltare, pronunțate prin schimbările de ordin plastic și semantic din cadrul operelor.

I) Prima etapă prezintă demersul creativ al anilor 1945–1960, remarcat prin atașamentul fidel față de reprezentarea realistă a imaginii plastice. Este structurată în două faze temporale:

a) 1945–1952, marcată prin imaginea realist-neoclasică;

b) 1952–1960, distinctă prin interesul de tipologizare a imaginii figurative.

II) Cea de-a doua etapă (anii 1960–1980) reflectă procesul implementărilor moderne în constituirea identității artistice naționale, fiind stabilite trei segmente temporale de dezvoltare:

a) 1960–1966, marcată prin soluții austere în tratarea imaginii figurative;

b) 1966–1975, evidentă prin destinderea epică a imaginii figurative;

c) 1975–1980, palpabilă prin incursiunea empirică în caracterizarea imaginii figurative.

III) Cea de-a treia etapă marchează rezultatul progresului creativ în aria modernismului, obținut în anii 1980–1991, și a fost delimitată în următoarele faze:

a) 1980–1985, distinctă prin implementările neo-expresioniste în imaginea figurativă;

b) 1985–1991, marcată prin depășirea paradigmei tradiționaliste a picturii figurative. Este perioada, totodată, a configurării evoluției de vârf a cursului modern tradiționalist cu evaziunea spre aria postmodernistă a picturii naționale.

2) **Forma** imaginii figurative pe parcursul perioadei de studiu, trece printr-o metamorfoză stilistică, care pune în evidență principiile și strategiile de operare plastică:

a) Structura compozițională este organizată în prima etapă după principii neoclasiche în raporturi echilibrate, bazate pe simetrie și analogie, în care imaginea figurativă este asamblată generalizat în cadre concise, organizate geometric [73, p. 104-108]. A doua etapă, se manifestă prin asamblare rigidă a formelor procesate stilistic prin intenții de monumentalizare, decorativizare și aplatizare a datelor apriorice ale motivului [65, p. 329-335], completat prin imagini derivate care asigură proeminența caracterului etnografic-național [61, p. 15-20; 71, p. 129-134]. Ulterior (a treia etapă), în organizarea structurii compoziționale plasticienii recurg la conexiuni artificiale determinate după valență semnificativ-simbolică a conceptului plastic, asamblat hazardat din datele realului și transcendentalului.

b) Dramaturgia plastică caută în prima etapă dispunere teatralizată, în ritmuri coerente, clare și concise pline de tandrețe și dinamism ce pune în valoare calitățile energice, temperamentale și tipic-personalizate a figurii [74, p. 98-103]. În a doua etapă, pronunțată expansiv imaginea figurii în prim-plan, prin supradimensionare, ponderabilitate formală și gesturi îndrăznețe, solemne sau festive [73, p. 104-108], conectate la sugestii semnificative în cadrul regizării scenice [61, p. 15-20; 65, p. 329-335]. În ultima etapă comprimă, procesează și esențializează cadrul scenic la o expunere simbolico-metaforică a conceptului, ideatic.

c) Tehnica și stilul utilizează în prima etapă transpunerea mimetică, modelajul neted și coloristica rezervată după principiile neoclasice [74, p. 98-103], valorizând treptat forma prin temperamentul impulsiv „de studiu”, cu factura reliefată a pensulației și modelajul generalizat. În a doua etapă se remarcă prin monumentalizare, applatizare, decorativizare și modelare sculpturală a formei [63, p. 181-186], urmată de intensificarea coloristică și facturarea sociativă a penelului în intenția de caracterizare specific-națională [65, p. 329-335]. Intențiile creative conduc spre implementări empirice, ce combină hazardat diverse factori și texturi plastice [61, p. 15-20]. În ultima etapă aderă la soluții neo-expressioniste variabile în diverse expresii coloristice, facturale și texturale, ce avansează la implementări fauviste, cubiste sau decorativiste în prezentarea imaginii figurative.

d) Caracterul și tipologia figurativă sunt tratate în prima etapă prin asocierea la modele-tip, clișeice, racordate rolului și genului tematic al scenei, la care se identifică treptat datele de proeminență personală, profesională și națională [64, p. 62-67; 74, p. 98-103]. În etapa următoare se promovează imaginea națională a chipului, apelând la reprezentări alegorice cu aspect festiv, somptuos și deseori epico-baladice legate de arta, cultura și folclorul neamului [61, p. 15-20; 62, p. 115-120]. În cadrul etapei se identifică și o intenție de prezentare a imaginii brute, știute sau surprinse întâmplător în realitatea mediului social [66, p. 132-137]. În ultima etapă, esențializează imaginea senzitivă a chipului, sporind alura misterioasă, enigmatică, uneori frustă sau iconografică, reprezentativă chipului psihologic al societății sau chipului derivat din memoriile subconștientului.

3) Mesajul semantic al figurativului sonorizează ecourile conceptelor ideatice promovate în cadrul perioadei de studiu:

a) Tema este legată în prima etapă (1945–1960) de subiectele istorico-revoluționare, de gen și portrete reprezentative, care reflectă viața cotidiană, trecutul glorios al neamului, munca socială, sărbătorile tradiționale etc. [74, p. 98-103]. În următoarea etapă (1960–1980) subiectele abordate de plasticienii includ direcțiile „leninistă”, „militar-patriotică” și „epico-baladică” cu destinderea spre subiectele „simbolico-alegorice”, care imprimă reflecția basmelor, folclorului și tradițiilor populare [66, p. 132-137; 71, p. 129-134]. În ultima etapă se limitează la compoziții libere de reflecție a vieții, cotidianului, conceptelor socio-culturale și valorilor umane eterne.

b) Interpretarea semantică tinde în prima etapă la o înlesnire a ideologiilor oficiale prin comunicări interfigurative clasice, gesturi concise și expresii patetice, care includ treptat note polivalente în tratarea ideii tematice, gestionate prin viziunea subiectivă a artistului [64, p. 62-67; 74, p. 98-103]. În etapa a doua, se remarcă prin reflecția epico-baladică și lirico-poetică a subiectelor în cadrul cărora se oglindește viața cotidiană, tradițiile și valorile general-umane [62, p. 115-120; 71, p. 129-134], descrise deseori prin sugestii critice, moralizatoare, fabuloase sau filosofice [56, p. 132-137]. În ultima etapă promovează discursurile meditative asupra unor concepte ideatice derivate din percepția realității vieții și a valorilor

general-umane, descrise prin note senzaționale, extravagante, incitante sau intime, care răvășesc profund trăirile spiritual-afective.

c) Profunzimea conținutului demonstrează în prima etapă o pătrundere spre adevărul frust, real, „documentalizat”, prezentând omul muncii ca un erou al societății, făuritor al viitorului, gânditor și artist al comunității sovietice. [64, p. 62-67]. Ulterior (în anii 1960–1980), pronunță verticalitatea, luciditatea și dârzenia spirituală, incluse într-un proces de afirmare a identității naționale [63, p. 181-186], atingând diverse sugestii legate de istoria, tradiția, valorile și rosturile majore ale omului [65, p. 329-335]. Treptat se concentrează asupra reflecției adevărului veridic neregizat descris prin note critice, fabuloase sau enigmatice adresate societății contemporane, suscitând deseori explicații inversate percepute în conștiința privitorului [66, p. 132-137]. În ultima etapă pune în evidență complexitatea afectiv-meditativă a spiritului uman, care optează la destindere onirică, transcendentală, sau fantastică, în căutarea adevărului și esențelor valorice ale existenței umane.

d) Sensibilitatea figurativă pronunță inițial (în anii 1945–1960) trăirile psiho-emoționale, dramatice, patetice, lirico-romantice sau spiritual-meditative, pătrunse de optimism, stoicism, încredere și trăiri introspective [64, p. 62-67]. În etapa a doua (1960–1980) reflectă universul prospectiv al spiritului cu tendințele, cutezanțele și speranțele progresive preluate din mediul contemporan, descriind energetismul și temperamentul omului muncii [63, p. 181-186]. În cadrul acestora se include și latura rațională sau pragmatică a contemporanului, pătruns de gânduri și meditativ-filosofice asupra realității vieții, tradițiilor și valorilor moral-spirituale [65, p. 329-335]. În ultima etapă (1980–1991) accentuează latura ascunsă a universului lăuntric sau introspectiv al spiritului, dominat de multiple frământări meditative, frustrări și ambiții progresive, întâlnite în mediul socio-cultural al timpului, exprimate prin sugestii pătrunse de misticism, ambiguitate, și afabilitate romantică, ce se degajă în atmosfera spațială a motivului.

Ca urmare a cercetării efectuate asupra picturii figurative de șevalet din RSSM în perioada 1945–1991 au fost identificate oportunitățile aplicative ale rezultatelor obținute, în urma cărora propunem următoarele **recomandări**:

1) Continuarea cercetărilor științifice asupra picturii figurative de șevalet din Republica Moldova de la sfârșitul secolului XX.

2) Editarea unor materiale didactice, îndrumare metodice, suporturi de curs pentru instituțiile profesionale din domeniu, abordând modalitățile de analiză și realizare a picturii figurative.

3) Utilizarea în cercetările ulterioare din domeniu a materialului informativ sistematizat în demersul științific de față.

4) Realizarea unui repertoriu al lucrărilor și a unei monografii-album ce ar reflecta tabloul de ansamblu al evoluției picturii figurative de șevalet din RSS Moldovenească în perioada 1945–1991.

BIBLIOGRAFIE

1. AILINCĂI, C. *Introducere în gramatica limbajului vizual*. Ediția a III-a. Iași: Polirom, 2010. 227 p. ISBN 978-973-46-1675-6.
2. AOSPRM. Fond R-2906, inv. 1, dosar 76. UAP, 1952–1955. 16 file.
3. AOSPRM FV R-2906, inv. 1, dosar 108. UAP, 1953. 2 file.
4. BARTOS, M. *Compoziția în pictură*. Iași: Polirom, 2009. 184 p., 114 il. ISBN 978-973-46-1424-0.
5. BRIGALDA-BARBAS, E. *Aspecte ale dezvoltării picturii de gen în Moldova (anii 1970-80)*. În: *Arta '93*. Studii, cercetări și documente. Chișinău: Litera, 1993. pp. 90-109. ISBN 5-86892-042-2.
6. BRIGALDA-BARBAS, E. *Evoluția picturii de gen din Republica Moldova (1945-2000)*. Chișinău: Știința, 2002. 56 p., il. ISBN 9975-67-291-4.
7. BRIGALDA-BARBAS, E. *Reverberații moderne-postmoderne în arta basarabeană*. În: *Atelier*, 1998. pp. 8-9.
8. BRIGALDA-BARBAS, E. *Tradiții și inovații în pictura moldovenească*. În: *Arta '96*. Chișinău: Tipografia AȘM, 1996. pp. 37-47.
9. CIOBANU, I. C. *Muzeul Național de Artă al Moldovei*. Galeria Artă Națională. Album. Chișinău: MNAM., S.A., 199 p. ISBN 978-9975-80-855-2.
10. CÂRNECI, M. *Arta anilor '80: texte despre postimpresionism*. București: Litera, 1995. 131 p.
11. CÂRNECI, M. *Artele plastice în România 1945-1989*. Iași: Polirom, 2013. 211 p. ISBN 978-973-46-3445-3.
12. CRISTEA, I. *Curențele artei moderne. Pictura*. București: Alfa, 2001. 111 p. ISBN 973-9477-60-7.
13. FOCILLON, H. *Viața formelor, urmată de elogiul mîinii*. București: Meridiane, 1977. 139 p.
14. FRANCASTEL, P. *Realitatea figurativă*. București: Meridiane, 1972. 540 p.
15. FRIDE, P., CARRASAT, R., MARCADE, I. *Să înțelegem și să recunoaștem curențele în pictură*. Oradea: Larousse/Aquila '93, 2001. 240 p.
16. GOLITOV, D. *Arta plastică a Moldovei Sovietice*. Chișinău: Timpul, 1987. 248 p.
17. LANEYRIE-DAGEN, N. *Pictura secretă și dezvăluiri*. București: Enciclopedia Rao, 2004. 272 p.
18. LĂZĂRESCU, L. *Culoarea în artă*. Iași: Polirom, 2009. 216 p. ISBN 978-973-46-1208-6
19. LĂZĂRESCU, L. *Tehnica picturii în ulei*. Iași: Polirom, 2009. 382 p., il. ISBN 978-973-46-1207-9
20. *Literatura și arta Moldovei*. Redactor științific Timuș A. ș.a. Vol. II. Enciclopedie. Chișinău: Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1986. 508 p.
21. MOCANU, T. *Morfologia artei moderne*. București: Meridiane, 1973. 347 p.
22. MOULLOUD, N. *Pictura și spațiul*. București: Meridiane, 1978. 462 p.

23. NAE, C. *Moduri de a percepe. O introducere în teoria artei moderne și contemporane*. București: Polirom, 2015. 129 p. ISBN print: 978-973-46-5115-3. ISBN ePub: 978-973-46-5204-4. ISBN PDF 978-973-46-5205-1.
24. PASERON, R. *Opera picturală și funcțiile aparenței*. București: Meridiane, 1982, 424 p.
25. POPESCU, M. *Dicționar de artă*. Forme, tehnici, stiluri artistice. A-M. București: Meridiane, 1995. 294 p. ISBN 793-33-0268-6; ISBN 973-33-0267-8.
26. PRUT, C. *Dicționar de artă modernă și contemporană*. Iași: Polirom, 2016. 529 p. ISBN 978-973-46-2270-2; 978-973-46-5780-3; 978-973-46-5781-0.
27. ROCACIUC, V. *Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940–2000*. Chișinău: Atelier, 2011. 273 p. ISBN 978-9975-80-458-5.
28. RODNIN, K. *Arta plastică din RSS Moldovenească*. Moscova: Tipografia experimentală ВНИИ, 1971, 10 p., il.
29. SPÎNU, C. *Cu privire la evoluția principiilor de realizare plastică a imaginii artistice în pictura anilor '80*. În: Probleme actuale ale artei naționale. Chișinău: Știința, 1993. p. 95-106.
30. SPÎNU, C. *Imagine și mit. Convergențe semiotice și axiologice în creația lui Igor Vieru*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2004. 87 p. ISBN 9975-60-163-4.
31. SPÎNU, C. *Problema realizării imaginilor derivate în pictura moldovenească a anilor '60–'80*. În: „Literatura și Arta”, nr. 13, Chișinău, 1993. p. 6.
32. SPÎNU, C. *Problema negației și manifestarea ei în pictura contemporană din arealul românesc*. În: Știința, Chișinău: 1995. nr. 1, p. 12.
33. SPÎNU, C. *Spațiu și timp în pictura din Republica Moldova (anii 1940–1990)*. Chișinău: Știința, 1994. 82 p. ISBN 5-376-01988-8.
34. STAVILĂ, T. *Artele frumoase din Basarabia în secolul al XX-lea*. Chișinău: Arc, 2019. 366 p., 48 planșe. ISBN 978-9975-0-0319-3.
35. STAVILĂ, T. *Arta plastică modernă din Basarabia (1887–1940)*. Chișinău: Știința, 2000. 159 p. ISBN 9975-67-171-3.
36. STAVILĂ, T. *Arta basarabeană și procesul artistic în anii postbelici*. În: Arta '95. Seria Artă Plastică, Arhitectură. Chișinău: Tipografia AȘM, 1995. pp: 54-59.
37. STAVILĂ, T. *De la normalitate la absurd și viceversa. Valori și nonvalori în arta postbelică din Basarabia*. Chișinău: În: Atelier, 1998. nr. 3-4 (8-9), pp. 6-10.
38. STAVILĂ, T., CIOBANU, I. C. *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova*. Chișinău: Arc, 2014. 288 p. ISBN 978-9975-61-824-3.
39. TOMA, L. *Căutări plastice în creația tinerilor pictori din anii 1970-1980*. În: Arta '2006. Chișinău: IPC al AȘM, 2006. P. 53-58.
40. TOMA, L. *Pictura în contextul vieții artistice din Moldova în prima jumătate a anilor '90*. În: Arta '2009. Chișinău: IPC al AȘM, 2009. p. 74-81.

41. TOMA, L. *Pictura din RSSM în situația de criză (prima jumătate a anilor cincizeci)*. În: *Arta* `97. Chișinău: AȘM, 1997. pp. 148-153. ISBN 9975-923-57-7.
42. TOMA, L. *Procesul artistic în Republica Moldova (1940–2000)*. Chișinău: Combinatul poligrafic, 2019. 246 p.
43. TOMA, L. *Tendențe noi în pictura Moldovei în anii `70 – prima jumătate a anilor `80 ai secolului XX*. În: *Arta* `2005. Chișinău: ISA al AȘM, 2005. pp. 55-64. ISBN 978-9975-9535-1.
44. TOMA, L. *Viața artistică și pictura din RSSM (anii 1955-1963)*. În: *Arta* `98. Chișinău: Atelier, 1990, pp. 38-41.
45. TRUICĂ, I. *Arta compoziției*. București: Polirom, 2011. 221 p. ISBN 978-973-46-1889-7
46. WUNENBURGER, JEAN-JACQUES. *Filozofia imaginilor*. Iași: Polirom, 2004. 414 p.; il. ISBN 973-681-256-1.
47. ZEVINA, A., CEZZA, J. *Pictura moldovenească*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1966. 218 p.
48. ВОЛКОВА, Е. *Эстетический анализ художественных произведений*. Москва: Знание, 1974. 47 с.
49. ВОЛКОВ, Н. *Композиция в живописи*. Москва: Искусство, 1977. 130 с.
50. ВОЛКОВ, Н. *Композиция в живописи*. Москва: Книга по Требованию, 2012. 408 с. ISBN 978-5-458-24733-7.
51. ВОЛКОВ, Н. *Цвет в живописи*. Москва: Искусство, 1984. 320 с., 79 ил.
52. ГОЛЬЦОВ, Д. и др. *Искусство Молдавии*. Кишинёв: Картеа молдовенеаскэ, 1967. 314 с.
53. ГОЛЬЦОВ, Д. и др. *Художественная жизнь Молдавии*. Кишинёв: Картеа молдовенеаскэ, 1971. 75 с.
54. ЗЕВИНА, А., РОДНИН, К. *Изобразительное искусство Молдавии*. Кишинёв: Картеа молдовенеаскэ, 1965. 217 с.
55. ЛИВШИЦ, М., ЧЕЗА, Л. *Изобразительное искусство Молдавии*. Кишинёв: Шкоала советикэ, 1958. 227 с
56. ЛИВШИЦ, М., МАНСУРОВА/ ЗЕВИНА, А. *Изобразительное искусство Молдавской ССР*. Москва: Советский художник, 1957. 95 с.
57. МОЧАЛОВ, Л. *Пространство мира и пространство картины*. Очерки о языке живописи. Москва: Советский художник, 1983. 374 с.
58. ТОМА, Л. *Портрет в молдавской живописи 1940-1970-е годы*. Кишинёв: Штиинца, 1983. 181 с.
59. ЧЕЗА, Л. *Плоды с дерева дружбы*. Кишинёв: Картеа молдовенеаскэ, 1964. 335 с.
60. ШОРОХОВ, Е. *Композиция*. Учебник. Москва Просвещение 1986. 285 с.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

Articole în reviste din bazele de date Web of Science și SCOPUS:

61. **PLATON, L.** *Plastic experiments in the moldavian figurative painting since the beginning of the 1970s (1970-75)/ Experimentele plastice în pictura figurativă moldovenească de la începutul anilor '70 (1970-75)*. În: Journal of Social Sciences Vol. II (1), Chișinău: UTM, 2019. p. 15-20. Categoria B+ ISSN 2587-3490 eISSN 2587-3504.

Articole în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, cu indicarea categoriei:

62. **PLATON, L.** *Abordarea plastică a figurativului în pictura moldovenească a anilor '60 ai sec. XX*. În: Arta, seria Arte vizuale. Vol. XXVIII nr. 1., Categoria B. Chișinău: IPC, 2019. p. 115-120, ISSN 2345-1181.

63. **PLATON, L.** *Caracterul picturii figurative moldovenești în prima jumătate a anilor '60*. În: Anuar științific: muzică, teatru arte plastice. Nr 1 (32), 2018. Categoria C. Chișinău: Notograf Prim. 2018. pp. 181-186, ISSN 2345-1408.

64. **PLATON, L.** *Evoluția figurativului din pictura moldovenească în perioada anilor 1952-60*. În: Arta, seria Arte vizuale. Vol. XXVII, nr. 1. Categoria B. Chișinău: IPC, 2018. pp. 62-67. ISSN 2345-1181.

65. **PLATON, L.** *Evoluția picturii figurative moldovenești în a doua jumătate a anilor '60*. În: Intertext. Nr. 1/2 (49/50) anul 13. Categoria B+ Chișinău: ULIM. 2019. pp. 329-335 ISSN 1857-3711/e ISSN 2345-1750,

66. **PLATON, L.** *Modelarea cadrului artistic al imaginii figurative prin metafora plastică (anii 1975-80)*. În: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică. Nr 2 (35), 2019, Categoria C. Chișinău: Notograf Prim. AMTAP, 2019. pp. 132-137. ISSN 2245-1408, e ISSN 2345-1831

67. **PLATON, L.** *Pictura figurativă modernă timpurie în Basarabia și țările limitrofe*. În: Meridian Ingineresc. nr. 1 (64). Categoria C. Chișinău: „Tehnica UTM”, 2017. pp. 93-95. ISSN 1683-853X.

68. **PLATON, L.** *Soluții plastice și semantice în pictura figurativă moldovenească de la începutul anilor '70 ai sec. XX*. Intertext Nr. 1/2 (53/54) anul 14. Categoria B+ Chișinău: ULIM. 2020. pp. 138-143. ISSN 1857-3711/e ISSN 2345-1750.

69. **PLATON, L.** *Subiecte și obiecte în pictura figurativă*. În: Meridian Ingineresc, Categoria C. Chișinău: „Tehnica UTM”, 2015. pp. 112-116. ISSN 1683-853X.

Articole în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova):

70. **PLATON, L.** *Dimensiunile expresiei figurative*. În: Conferința Internațională Tehnico-Științifică „Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului”, Vol. I. Chișinău: UTM, 2014. pp. 132-135. ISBN 978-9975-71-581-2.

71. **PLATON, L.** *Interpretarea epico-baladică a figurativului din pictura moldovenească.* În: Conferința Internațională Tehnico-Științifică „Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului”, ediția a-IX-a. Chișinău: UTM, 2018. pp. 129-134. ISBN 978-9975-87-384-0.
72. **PLATON, L.** *Novația plastică a picturii figurative moldovenești de la finele anilor '60.* În: Conferința Internațională Tehnico-Științifică „Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului”, ediția a-IX-a, Chișinău: UTM, 2018. pp. 135-139. ISBN 978-9975-87-384-0.
73. **PLATON, L.** *Primele clișee ale „stilului auster” din pictura națională.* În: Conferința Internațională Tehnico-Științifică „Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului”, Vol. I. Chișinău: UTM, 2016. pp. 104-108. ISBN 978-9975-71-581-2.
74. **PLATON, L.** *„Realismul socialist” adevăr sau iluzie?.* În: Conferința Internațională Tehnico-Științifică „Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului”, Vol. I. Chișinău: UTM, 2016. pp. 98-103. ISBN 978-9975-71-581-2.

Articole în lucrările conferințelor științifice naționale:

75. **PLATON, L.** *Inovațiile plastice în pictura figurativă moldovenească de la începutul anilor 70 (1970-75).* În: Conferința Tehnico-Științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor. Chișinău: UTM, FUA, 2019. pp. 8-11. ISBN 978-9975-45-587-9; eISBN 978-9975-45-589-3.
76. **PLATON, L.** *Pictura figurativă din Moldova în primii ani postbelici (1945–50).* În: Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor, Masteranzilor și Studenților, Vol. II. Chișinău: UTM, FUA, 2017. pp. 288-291. ISBN 978-9975-45-543-5, ISBN 978-9975-45-545-9

Teze în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova):

77. **PLATON, L.** *Abordarea plastică a figurativului în pictura moldovenească a anilor '60 ai sec. XX.* În: Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare. Conferința Științifică Internațională. Ediția a XI-a. Chișinău: IPC. 2019.
78. **PLATON, L.** *Evoluția figurativului din pictura moldovenească în perioada 1952–1960.* În: Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare. Conferința Științifică Internațională. Ediția a X-a, 30-31 mai 2018. Chișinău: IPC, p. 169. ISBN 978-9975-84-063-7.
79. **PLATON, L.** *Figurativul în pictura din RSSM în primii ani postbelici (1945–50).* În: Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare. Conferința Științifică Internațională. Ediția a IX-a. Chișinău: IPC, 2017. p. 115. ISBN 978-9975-84-030-9.
80. **PLATON, L.** *Metafora plastică în pictura figurativă moldovenească din a doua jumătate a anilor '70.* În: Învățămintul artistic – dimensiuni culturale. Conferința științifică internațională. Chișinău: AMTAP, 2019.

ADNOTARE

Platon Liliana, „Pictura figurativă de șevalet din RSS Moldovenească”, teză de doctor în studiul artelor și culturologie. Chișinău, 2020.

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 257 de titluri, 2 anexe, 139 de pagini text de bază, volum total - 190 p. Rezultatele obținute sunt publicate 20 materiale științifice.

Cuvinte-cheie: pictură figurativă, compoziție monofigurativă, bifigurativă, multifigurativă, portret, tipologie, formă, mesaj.

Domeniu de studiu: 651.01 – Teoria și istoria artelor plastice

Scopul cercetării constă în examinarea complexă a picturii figurative de șevalet din RSS Moldovenească prin prisma procesului evolutiv, stilistic și morfologic.

Obiectivele cercetării se axează pe: 1) examinarea procesului evolutiv al picturii figurative din arta plastică în perioada sovietică (1945–1991) și stabilirea perioadelor și etapelor creative specifice; 2) identificarea strategiei plastice a formei figurative; 3) elucidarea mesajului semantic din imaginea figurativă; 4) evidențierea rolului și funcției figurativului în promovarea valorilor naționale; 5) realizarea unui repertoriu de lucrări reprezentative picturii figurative moldovenești de șevalet din anii 1945–1991 și introducerea în circuitul științific al datelor inedite cu referire la pictura figurativă ca parte a patrimoniului artistic al țării.

Noutatea științifică a lucrării rezidă în investigarea detaliată, elaborarea și prezentarea în premieră a unei cercetări științifice complexe asupra picturii figurative de șevalet din RSS Moldovenească cu expunerea metamorfozelor din substratul plastic și semantic al operelor.

Rezultatul obținut constă în integrarea și sistematizarea multilaterală a creației artiștilor plastici și în special, a evoluției picturii figurative moldovenești din anii 1945–1991, prin accentuarea valorilor de ordin plastic și semantic din canavaua operelor.

Semnificația teoretică a tezei: este polivalentă atât sub aspect teoretic, valorizarea științifică a picturii figurative moștenite din perioada sovietică, cât și sub aspect aplicativ, prin soluțiile metodologice propuse în analiza și prezentarea picturii figurative, introducând în circuitul științific noi materiale informative necesare pentru studierea aprofundată a istoriei și teoriei artelor plastice domeniului.

Valoarea aplicativă: constă în identificarea unor noi posibilități de evaluare teoretico-științifică a picturii figurative prin metodologia propusă, oportună în cercetările științifice ulterioare și în procesul didactic profesional din domeniu.

Implementarea rezultatelor științifice a tezei: în 16 articole, 4 teze științifice și 11 comunicări la conferințe naționale și internaționale.

АННОТАЦИЯ

Платон Лилиана, «Фигуративная станковая живопись Молдавской ССР», докторская диссертация по искусствоведению. Кишинёв 2020.

Содержание диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография (257 наименований), 2 приложения, основной текст -139 стр., общий объём - 190 стр. На тему диссертации опубликованы 20 научных статей.

Ключевые слова: фигуративная живопись, однофигуративная, бифигуративная, и многофигуративная композиция, портрет, форма, сообщение.

Область исследования: 651.01- Теория и история искусства.

Цель исследования: состоит в комплексном рассмотрении фигуративной станковой живописи Молдавской ССР сквозь призму эволюционного, стилистического и морфологического процесса.

Задачи исследования направлены на: 1) исследование эволюционного процесса фигуративной живописи в изобразительном искусстве в советский период (1945–1991 гг.) и установление конкретных творческих периодов и этапов; 2) выявление художественной стратегии фигуративной формы; 3) выяснение семантического сообщения фигуративного образа; 4) выделение роли и функции фигуративности в продвижении национальных ценностей; 5) создание репертуара представленных произведений молдавской фигуративной живописи за 1945–1991 гг. и введение в научную схему исходных данных применительно к фигуративной живописи, как части художественного наследия страны

Научная новизна и оригинальность работы: работы заключается в детальном исследовании, разработке и представлении комплексного научного исследования по станковой фигуративной живописи Молдавской ССР с выявлением метаморфоз пластического и семантического единства (содержания) произведений. **Научные результаты:** состоит в интеграции и многосторонней систематизации творчества художников-фигуративистов и, особенно, в эволюции молдавской фигуративной живописи 1945–1991 гг., путем выделения пластических и семантических ценностей произведений.

Теоретическая значимость: документация, оценка и научное представление фигуративной станковой живописи из МССР, с выделением пластической и семантической метаморфозы из содержания произведений.

Прикладная ценность: состоит в выявлении новых возможностей для теоретико-научной оценки фигуративной живописи посредством предложенной методологии, подходящей для последующих научных исследований и в процессе профессионального обучения в данной области.

Реализация научных результатов диссертации: в 14 статьях, 4 научных резюме (тезисах) и 11 сообщениях на национальных и международных конференциях.

ANNOTATION

Platon Liliana, "The Figurative easel Painting from the SSR of Moldova", PhD thesis of Arts and Culture, Chişinău 2020.

The thesis consists of: introduction, 4 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography (257 titles), 139 pages of basic text, 2 attachments, total value – 190 pages. The obtained results have been published in 20 scientific articles.

Key words: figurative, unfigurative, bifigurative, multifigurative, portrait, typology, structure, concept, form, message.

Field of study: 651.01 – Plastic Art Theory and History

The aim of the research consists in the complex examination of the figurative easel painting from the Moldovan SSR through the prism of the evolutionary, stylistic and morphological process.

The research objectives focus on: 1) examining the evolutionary process of the figurative painting in fine arts in the Soviet period (1945–1991) and establishing specific creative periods and stages; 2) identifying the plastic strategy of the figurative form; 3) understanding the semantic message of the figurative image; 4) highlighting the role and function of the figurative painting in promoting the national values; 5) carrying out a repertoire of works which represent the Moldovan figurative easel painting from the research period (1945-1991) and introducing in the scientific circuit of unique data with reference to figurative painting as part of the country's artistic heritage.

The scientific novelty of the work lies in the detailed investigation, elaboration and premiere of a complex scientific research on the easel figurative painting from the Moldovan SSR with the exposure of the metamorphoses from the plastic and semantic substrate of the works.

The obtained result consists in the integration and multilateral systematization of the creation of plastic artists and especially of the evolution of Moldovan figurative painting from 1945–1991, by emphasizing the plastic and semantic values in the canvas of the works.

The theoretical significance of the thesis is versatile both theoretically, the scientific fructification of figurative painting inherited from the Soviet period, and applied, through methodological solutions proposed in the analysis and presentation of figurative painting, introducing new scientific materials necessary for thorough study of the history and theory of fine arts.

The applicative value offers new possibilities for theoretical-scientific evaluation of the figurative painting, opportune in further research, professional teaching process, cultivation of the social-artistic environment and completing the value of the national cultural heritage.

Implementation of the scientific results of the thesis: in 16 articles, 4 scientific theses and 11 communications at national and international conferences.

PLATON LILIANA

**PICTURA FIGURATIVĂ DE ȘEVALET DIN RSS
MOLDOVENEASCĂ**

**SPECIALITATEA 651.01 TEORIA ȘI ISTORIA ARTELOR
PLASTICE**

Rezumatul tezei de doctor în studiul artelor și culturologie

Aprobat spre tipar: 19.05.20
Hârtie ofset. Tipar RISO
Coli de tipar: 2,5

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tirajul 50 ex.
Comanda nr. 33

UTM, MD-2004, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 168.
Editura „Tehnica-UTM”
MD-2045, Chișinău, str. Studenților, 9/9